

Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten
Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU)
15 hp

Gatukonstens betydelse för den offentliga miljön!

Anna Magnusson
Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
SLU, Alnarp

Landskapsarkitektprogrammet
2010-03-26

SLU,
Fakulteten för landskapsplanering,
trädgårds- och jordbruksvetenskap,
Landskapsarkitektprogrammet
Kandidatexamen

Gatukonstens betydelse för den offentliga miljön!
The relevance of Street art in public spaces!

Huvudämne: Landskapsarkitektur
Nyckelord: Gatukonst, Graffiti, Street art, Offentlig plats,
Olaglig konst, Banksy, Gaza graffiti, Bandra

Författare: Anna Magnusson

Handledare: Marie Larsson
Examinator: Mats Lieberg
Kurskod: EX0379
Kurstitel: Att skriva om landskap
Omfattning: 15 hp
Nivå och Fördjupning: Grund C
Alnarp, mars 2010
Serie: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten

Fotot på framsidan är taget på en gata i Gràcia, Barcelona. Foto:
Anna Magnusson. 2009

Förord

Uppsatsen utgör en del i kursen *Skriva om landskap* på 15 hp som ges på landskapsarkitekturprogrammet. Uppsatsens ämne är valt efter ett intresse för gatukonst samt för hur människans avtryck i staden kan påverka den offentliga miljön.

Jag vill rikta ett stort tack till de personer som ställt upp på intervjuer till denna uppsats. Jag vill tacka min handledare Marie Larsson för rådgivning, intresse och engagemang. Ett tack till Finnur Magnússon, Karl-Johan Löfgren och Ida Magnusson för korrekturläsning. Ja vill även rikta ett tack till Alexander Olsson för intressanta diskussioner inom området.

Abstract

Street art can be defined as an artistic expression, often anonymous and illegal, which is constructed in the public environment. The purpose of this essay is to provide a broad and balanced picture of what street art can mean. The aim is to examine street art as a phenomenon. What features has the phenomenon and in what ways is it important for the creators, spectators and place? This paper focuses on graffiti. The questions within this essay are answered through a literature review and in-depth interviews with different people involved.

Graffiti is inspired by the tradition to write ones name in key locations. Other forms of street art, and the late emergence of the concept, arose as a means to challenge the structures of power. To manifest the right to the city.

Street art can be associated with unsafe and rundown areas, while in other places, it can fascinate and create admiration. Street art can thus affect how we experience a place. Street art can also serve as a means to commemorate and pay tribute to people. Furthermore, street art often works as a political tool and can therefore be seen as a barometer of how our society works. The fact that people wants to take their place in the public sphere is an important aspect that city planners should consider. The public space must serve as an arena where conflicts can be shown. Legal “graffiti walls” should be constructed based on the fact that people should be able to express themselves with legal means. It should not be erected, as currently, as a means to reduce unwanted street art in other places. Much of the power of street art is that it is illegal, and hence will occur elsewhere, even if there are legal walls. Further on, one should consider the value of the things that are removed. Street Art are exciting cultural expressions that tells us something about our time. Street art can therefore have a cultural and historical value that should be taken into account.

Keywords: Street art, Graffiti, Public Space, Illegal art, Banksy, Gaza graffiti, Bandra

Sammandrag

Gatukonst kan definieras som konstnärliga uttryck, ofta anonyma och olagliga, uppförda i den offentliga miljön. Uppsatsens syfte är att ge en bred och nyanserad bild av vad gatukonst kan betyda. Målet är att undersöka gatukonsten som fenomen. Vilka funktioner har fenomenet och vilken betydelse har det för dess upphovsmän, åskådare och plats? Uppsatsens fokus är på graffiti. Uppsatsens frågor besvaras genom en litteraturstudie fördjupad av intervjuer med olika aktörer.

Graffiti har uppkommit ur traditionen att skriva sitt namn på viktiga platser. Andra former av gatukonst, och den sena uppkomsten av begreppet har uppkommit som medel för att ifrågasätta maktstrukturer. Att pröva sin rätt till staden.

Gatukonst kan associeras med förslummade områden och otrygghet, samtidigt som det på andra ställen kan fascinera och väcka beundran. Gatukonst kan således påverka hur vi upplever en plats. Gatukonsten kan även fungera som ett medel för att minnas och hylla personer. Vidare fungerar gatukonsten ofta som ett politiskt verktyg och kan då ses som en barometer över hur samhället fungerar. Att människan vill ta plats i det offentliga rummet är en viktig aspekt som stadsplanerare bör beakta. Det offentliga rummet måste fungera som en arena där konflikter ska få synas. Lagliga "klotterväggar" bör uppföras med anledning av att människan på laglig väg måste få möjlighet att uttrycka sig. De bör inte, som i nuläget, uppföras för att minska oönskad gatukonst på andra platser. Mycket av gatukonstens kraft ligger i att den är just olaglig och kommer därmed att uppstå på andra platser även om det finns lagliga väggar. Därtill bör man fundera över värdet av det som tas bort. Gatukonsten är en spännande kulturyttring som berättar någonting om vår tid. Gatukonst kan därmed ha ett kulturhistoriskt värde som man bör ta hänsyn till.

Nyckelord: Gatukonst, Graffiti, Street art, Offentlig plats, Olaglig konst, Banksy, Gaza graffiti, Bandra

Innehållsförteckning

1. Inledning	7	4. Diskussion och Slutsatser	29
1.1 Bakgrund	8	4.1 Tolkning av fenomenet	30
1.2 Syfte och mål	8	4.2 Upplevelsen av gatukonst	30
1.3 Metod och Material	9	4.3 Hur kan man förhålla sig till gatukonst som stadsplanerare	32
1.3.1 Avgränsning	10	4.4 Kan gatukonst bli lagligt?	32
1.4 Disposition	10	4.5 Framtid	33
1.5 Begreppsdefinition	11	Källförteckning	35
1.5.1 Gatukonst	11	Bildförteckning	37
1.5.2. Graffiti	11		
1.5.3 Det offentliga rummet	12		
2. Gatukonstens uppkomst	13		
2.1 Tidig graffiti	14		
2.2 TTP-Graffiti	15		
2.3 Gatukonst	16		
2.4 Sammanfattning	16		
3. Gatukonstens betydelse	17		
3.1 Antigraffitidiskursen	18		
3.2 En levande och intressant stad med hjälp av gatukonst	19		
3.3 Det offentliga rummet som arena för politiska budskap	21		
3.5 R.I.P målningar, minnesmålningar	25		
3.6 Gatukonst som statushöjande medel	26		
3.7 Sammanfattning	28		

Bild 1. Folkets park, Malmö
Foto. Anna Magnusson 2010

1. Inledning

1.1 Bakgrund

På senare har det blivit vanligt förekommande med olika former av olagliga konstyttringar i det offentliga rummet. Stickade och virkade föremål har fått bekläda torgens statyer, gerillaodlare sprider fröer i staden, gatstenar dekoreras med påklustrade bilder, shablonmålningar sprayas på fasader och plank, begreppet rondellhund har myntats och i Stockholm fanns det plötsligt en liten röd stuga i en vägkorsning. Det finns otaliga fler exempel på det fenomen som kommit att betecknas som gatukonst. Normen i samhället är att verken betraktas som olagliga och tvättas eller tas bort. Gatukonsten har dock visat sig vara både fascinerande och intressant då uppsatser, avhandlingar, böcker och filmer behandlar ämnet och det i Stockholm nu förekommer gatukonstvandringar. Håller normen på att förändras? Vad innebär det för det offentliga rummet när stadens invånare tar det i anspråk? Vad har gatukonsten för betydelse för upphovsmannen, betraktaren och staden?

Under en vistelse i Barcelona tidigare i år kom jag att fundera mer kring fenomenet gatukonst. Jag bodde i de gamla vindlande gränderna i Barrio Gotico och att hitta hem var en ständig kamp för att inte villa bort mig i de trånga kvarteren. Barcelona har tillsammans med städer som Berlin och New York blivit något av ett mecka för graffitimålare och denna folkkonst återfinns överallt på Barcelonas gator. De olika taggen och målningarna kom att bli igenkännande märken för mig. Därmed kunde jag med hjälp av graffitin orientera mig lättare i den täta stadskärnan.

Den kanske vanligaste formen av gatukonst är just graffiti som med sina tags och målningar väcker både beundran och avsky. Medan den ”nyare” formen av gatukonst fascinerar så har de flesta redan en mer bestämd uppfattning om graffiti.

Det finns en skiljelinje mellan gatukonst och graffiti och många menar att gatukonsten riktar sig utåt mot stadens invånare med ett budskap eller objekt som anses vara estetiskt tilltalande, medan graffitin är exkluderande, en subkultur som riktar sig mot andra graffitimålare. Oavsett syfte eller mottagare så uppstår och existerar graffiti i den offentliga gatumiljön och betraktarna berörs på många olika sätt. Det finns dessutom en upphovsman som lagt ner tid och möda på sitt verk. På så sätt är graffiti en form av gatukonst.

Att människor vill synas och ta plats i det offentliga rummet är en viktig och intressant faktor som stadsplanerare bör beakta. Människan har dessutom ett intresse av att uppleva andra människor. Det är intressant att samtidigt som vi fascinerar oss över arkeologiska fynd eller historiska märken som berättar om hur människan levde förr, tvättar vi bort märken från den tid vi lever i nu. Märken som hade kunnat berätta mycket om vår samtid. Kanske kan gatukonsten ha ett kulturhistoriskt värde?

1.2 Syfte och mål

Uppsatsens ämne är valt för att få förståelse för hur människans avtryck i staden kan påverka den offentliga miljön. Stadsplanerare har en viktig roll och ett stort ansvar för hur den offentliga miljön utformas. Att stadens befolkning själva kan och vill ta del av det ansvaret tror jag är en viktig aspekt som kräver uppmärksamhet för att vi ska kunna skapa levande och intressanta miljöer. Därmed är målet med uppsatsen att undersöka gatukonsten som fenomen. Vilka funktioner har fenomenet och vilken betydelse har det för dess upphovsmän, åskådare och plats. Uppsatsens fokus är på graffiti, dels för att det är den vardagligaste formen av gatukonst som kommit att ses som ett vanligt uttryck i staden,

och dels för att den fått en negativ klang i förhållande till annan gatukonst. Syftet med uppsatsen är således att ge en bred och nyanserad bild av vad gatukonst kan betyda.

För att uppnå uppsatsens syfte har jag valt att bryta ned ämnet i följande frågeställningar:

- Varför uppkommer gatukonst?
- Vilka uttryck kan gatukonsten ta i staden?
- Hur kan det påverka det offentliga rummet?
- Hur kan man förhålla sig till detta som stadsplanerare?

1.3 Metod och Material

För att få en bred bild av mitt ämnesväl utgick jag från tidigare skrivna uppsatser och avhandlingar inom undersökningsområdet. Detta för att få en inblick i litteratur kring ämnet. Jag har använt mig av söktjänsten epsilon och uppsatser.se och mina sökord har då varit *gatukonst*, *street art*, *graffiti* och *offentligt rum*, då de var mest relevanta för uppsatsens syfte. Genom min sökning fick jag tag på många uppsatser som behandlade ämnet på ett intressant och relevant sätt. Här kan nämnas Emma Paulsson (2008) *Att planera för det oplanerade* och Jakob Kimvall (2005) *Skadegörelse Klotter Nedskräpning Förbjuden Graffitiborttagning som ikonoklasm*. En avhandling som varit grundläggande och bärande för mitt arbete har varit Staffan Jacobson (1996) *Den spraymålade bilden*. Jacobson figurerar ofta i den lästa litteraturen och jag finner därmed honom som en tillförlitlig och relevant källa.

Genom tidigare forskning inom området fann jag övrig relevant litteratur som exempelvis Per Andersson (2005) *Medan Svensson åt plankstek*, Ivar Andersen mfl. (2007) *Playground Sweden* och Martha Cooper (2008) *Tag town*.

Jag har främst använt mig av primärkällor då sekundärkällor inte alltid är lika tillförlitliga. En sekundärkälla som jag dock använt mig av är de intervjuer som framkommit genom Kolbjörn Guwallius film *Rätten till staden*. Dessa anser jag ha varit relevanta och intressanta för mitt syfte. Jag har även använt mig av återgivna intervjuer i tidningsartiklar då jag funnit dem som tillförlitliga.

För att få en allmän uppfattning om gatukonst som fenomen och om graffitikulturen har jag även tagit del av material såsom tidningsartiklar, böcker och filmer. De har dock inte alla figurerat i min uppsats utan främst skapat en bakgrundsbild. Här bör nämnas filmen *Style wars* som visades i Sverige 1984, och som ofta nämns ha haft stor betydelse för spridningen av graffiti hit.

Uppsatsen grundar sig på ett kvalitativt tillvägagångssätt. Med kvalitativ forskning menas inhämtning av material fokuserat på exempelvis intervjuer och tolkande analyser av litteratur (Davidsson & Patel, 2003: s. 14). Därför finner jag denna metod lämplig för min uppsats. Kvantitativ forskning skulle kunna generera andra kunskaper och inblickar i fenomenet. Exempelvis kunde jag utfört enkätundersökningar kring attityder. En kvantitativ metod erhåller dock ofta en fragmentiserad kunskap (Davidsson & Patel, 2003: s. 118). Det har inte funnits utrymme för en sådan undersökning i uppsatsen.

En kvalitativ metod syftar till att ge en djupgående förståelse och skildra sammanhang och därför har jag valt att komplettera min litteratur med semistrukturerade intervjuer. Jag har genomfört intervjuer med Malin Sjögren, Lolita Sargenius och Lennart Persson från stadsbyggnadskontoret i Lund, Stockholm och Malmö, i syfte att få reda på hur man på laglig väg kan upplåta graffiti. Vidare har jag intervjuat två verksamma graffitimålare får att få deras synvinkel.

Tjänstemännen sökte jag upp via kommunernas hemsidor och graffitimålarna kom jag i kontakt med via bekanta. Samtliga intervjuer är genomförda utifrån en kvalitativ strategi för att därigenom skapa en nyanserad och fördjupad bild av uppsatsens problemområden. I en kvalitativ intervju är både intervjuaren och intervjupersonen medskapare i ett samtal och det ges utrymme för intervjupersonen att använda egna ord (Davidsson & Patel, 2003: s. 78). Här finner jag det relevant att reflektera över min egen roll som forskare. Förförståelse, det vill säga den kunskap som forskaren har sedan tidigare kan anses påverka utgången. Min tidigare kunskap har i viss mån styrt mina frågor och mina analyser och det är därför viktigt att jag är medveten om detta. Andra frågor och andra intervju personer skulle kunna generera ett annat resultat. Med aktörer på Lunds, Malmös och Stockholms kommun har jag genomfört intervjuer via mail som sedan fördjupats med telefonsamtal. Fördelar med detta har varit att tillgängligheten har ökat. Vid mailintervjuer ges dessutom möjlighet och tid för intervjupersonen att fundera över sina svar. Med graffitimålarna genomförde jag en semistrukturerad, djupgående intervju med två personer. Här har anonymitet varit viktig varav målarnas riktiga namn inte figurerar i uppsatsen. Tjänstemännens riktiga namn återges då de till skillnad från graffitimålarna inte framträder som privatpersoner utan i sin yrkesroll.

1.3.1 Avgränsning

Huruvida graffiti eller annan gatukonst är estetiskt tilltalande eller om det ens kan kallas konst, är en intressant men svår fråga. Estetik handlar i mångt och mycket om smak och tycke. Därmed finns det en risk att slutsatsen blir alltför subjektiv. Uppsatsen syftar därför inte till att undersöka detta i en

vidare bemärkelse. Oavsett vilka slutsatser man drar i frågan kring konst och estetik så kan det konstateras att gatukonsten i alla bemärkelser åtminstone berör. Det är främst detta som uppsatsen fokuserar på.

Uppsatsen avgränsas med fokus på graffiti. Det finns en uppsjö av andra former av gatukonst som förtjänar samma uppmärksamhet men det har inte funnits utrymme för det här. Graffiti har bildat en egen stil och subkultur och skiljer sig på många sätt från annan gatukonst, det finns dessutom en rådande syn på graffiti som är mer negativ än mot annan gatukonst. Detta finner jag intressant och därav uppsatsens avgränsning. Då gatukonst är ett globalt fenomen finner jag det inte lämpligt att avgränsa mig till ett lokalt område. Därmed ges exempel från spridda delar av världen.

1.4 Disposition

Uppsatsen är uppdelad i fyra olika avsnitt. I det första ges en introduktion till ämnet med en bakgrund, val av metod och material. Därtill definieras de begrepp som är bärande för uppsatsen. I det andra avsnittet presenteras en grundläggande genomgång om varför och hur gatukonst och graffiti uppkommit. Detta baseras på tidigare skriven litteratur. Det tredje avsnittet skildrar sedan olika sätt på vilka gatukonsten kan ha betydelse för staden. Här förhåller jag mitt material och analyser från intervjuer med olika aktörer till teori. Det sista stycket utgör uppsatsens diskussion. Här drar jag slutsatser kring uppsatsens frågor och för en diskussion kring dessa. Därtill finns en diskussion hur man kan förhålla sig till gatukonst som stadsplanerare, om det kan bli lagligt samt hur framtiden kan tänkas se ut.

1.5 Begreppsdefinition

Vad är egentligen gatukonst? Då staden ständigt förändras och nya fenomen ideligen uppkommer i samhället kan det tyckas omöjligt att få en bestämd uppfattning om vad som egentligen är gatukonst och hur detta kommer till uttryck. Vad kan kallas konst och vad kan man kalla sabotage? Denna del av uppsatsen syftar till att definiera gatukonst, men även andra begrepp som är nödvändiga för uppsatsens syfte.

1.5.1 Gatukonst

Barenthin skriver i Guwallius bok *Färga staden* att gatukonst är en benämning för de uttryck som blivit populära i Sverige sedan mitten av 1990-talet. Han skriver att gatukonst är inkluderande, det krävs inga förkunskaper för att kunna läsa den. Den har ofta estetiska krav och det finns, menar Barenthin, en tanke bakom verket. Vidare skriver han att gatukonst oftast är planerad och inte improviserad (Barenthin 2010).

Enligt Andersen, Borg och Ohlsson (2007) är gatukonst en benämning som tagits i bruk i Sverige först de senare åren. Det har, menar de, ofta kommit att representera någonting annat än graffiti. Gränsdragningen mellan graffiti och gatukonst är av flera skäl problematisk, anser författarna. Den enklaste och den enda rimliga definitionen är enligt dem att alla konstnärliga uttryck i det offentliga rummet är gatukonst, däribland även graffiti (s. 43-44). Vad som skulle kunna tolkas som konstnärliga uttryck är även det en svår definitionsfråga. Paulsson skriver i sin uppsats *Att planera för det oplanerade* att gatukonst kan ses som ett paraplybegrepp över många olika företeelser och då det hela tiden uppstår nya uttryck och tolkningar är det omöjligt att sätta en gräns för vad som är

gatukonst. Det finns däremot en del gemensamma faktorer, menar hon, som gör att man kan föra samman en del fenomen under detta begrepp. Nämligen att fritt från samhällets normer och regler sätta avtryck på sin miljö, kombinerat med en vilja att kommunicera, om så bara för att berätta att ”jag finns” (Paulsson, 2008: s. 13).

Länskonstkonsulent Lena Wiklund menar att gatukonst är urbana yttringar som tar plats i det offentliga rummet och lägger till att de ofta har en antikommersiell inriktning, där gatukonstnärerna motsätter sig att kommersiell verksamhet får en alltför stor plats i det offentliga rummet. Det är även, menar hon, ofta en förbjuden verksamhet (Wiklund, 2009: s. 94).

Den breda definitionen av vad som är gatukonst innebär att graffiti rimligtvis även är gatukonst, däremot är inte all gatukonst graffiti. Tvärtom kan andra former av gatukonst ibland ha stora skillnader från graffiti. Hur stora skillnaderna är mellan de olika uttrycken kommer att variera beroende på vem som får frågan. Kulturella, tekniska och estetiska olikheter existerar och uppdelningen är en konstruktion av väl media som av utövarna själva (Andersen, Borg, Ohlsson, 2007: s. 53).

1.5.2. Graffiti

Ordet graffiti kommer från italienskan och definieras enligt Nationalencyklopedin såsom ”text, bild eller bådadera, ristat, skrivet eller målat i offentlig miljö på husväggar etc. som dekoration eller för att uttrycka åsikter och känslor”. (NE. 2010, a [www]) Enligt NE har graffiti påträffats i Pompejis ruiner, i Roms katakomber och i medeltida kyrkor (NE. 2010, a [www]). Enligt denna definition har graffiti förekommit i tusentals år. Jacobson skriver i sin avhandling

Den spraymålade bilden att definitionerna tillhör en av graffitiforskningens mest svårknäckta problem (Jacobson, 1996: s.12). Han menar att för att klassificera ett exempel kan man rimligen börja med bild, text eller blandform. Vår samtids syn på graffiti har tagit sig speciella uttryck som skiljer sig från stil som den forntida graffitin utgör. Då denna form skiljer sig så distinkt från de övriga menar Jacobson att den förtjänar en egen definition. Han definierar denna form som TTP-Graffiti det vill säga. Tag, Throw-up och Piece. Detta beskriver subkulturens visuella former och dess praxis (aa: s. 12-15).”TAG är en kodifierad, noga utformad namnteckning; THROW-UP är ett stort namn med ytterkonturlinje; PIECE är en fullständig målning med ornamenterad bokstavsbild, bakgrund, figurer och signatur”.

(aa: s. 13)

Nationalencyklopedin definierar denna typ av graffiti som spraykonst. Enligt dem uppstod den här formen i USA i början av 1970-talet. Dess grundformer är enfärgade element och storformatiga, mångfärgade enheter. Målningarna görs med filtpena och sprayfärg på murar, på tunnelbanetåg eller på duk. Enligt nationalencyklopedin ingår det i spraykonsten en speciell bokstavsdesign kallad Wildstyle (NE, 2010: b [www]). Jacobson (1996) menar att spraykonst även inbegriper graffiti som ställs ut på konstalleri, detta kallar han Post-graffiti. TTP-graffiti är enligt honom en mer snäv definition som inbegriper den graffiti som vi ser på stadens gator. Spraykonst innefattar enligt honom både Post-graffiti och TTP-graffiti (s. 13,17).

1.5.3 Det offentliga rummet

En förutsättning för att definiera verk såsom gatukonst är att de existerar i det offentliga rummet. Vad menas då med det

offentliga rummet? Hur definieras och tolkas detta? Enligt Nationalencyklopedin är en offentlig plats en benämning för allmän väg, gata torg, park eller hamnområde. Platserna ska vara upplåtna och tillgängliga för allmänheten (NE, 2010: c [www]). Enligt denna definition räknas inte fasader och väggar till en offentlig plats trots att det är de som utgör ramar och stomme för de allmänna platser som finns i staden. Vad vi upplever som det offentliga rummet är därmed inte alltid offentligt. Andersen, Borg och Ohlsson (2007) menar att exakt hur det offentliga rummet definieras är vida omstritt. De anser att det offentliga rummet kan ses som en arena där opinion kan skapas. Enligt författarna har framväxten av det offentliga rummet krävt dels en stad och dels en strävan efter att på demokratisk väg lösa intressekonflikter. De skriver att dessa kriterier uppfylldes i Aten omkring 450 år före Kristus. För att skapa ett offentligt beslutsfattande användes en demokratisk dialog som tog plats på stadens torg. Därmed kan det offentliga rummet tolkas som både en fysisk plats och ett forum för kommunikation (s. 57-58). Lantz skriver att det offentliga rummet debatterats av experter och politiker till en sådan gräns att konceptet kommit att symbolisera makt och kontroll. Om det är någonstans, menar hon, där individens frihet är begränsad så är det i det offentliga rummet trots att vi ofta inte reflekterar över det (Lantz, 2006: s. 170).

Carina Listerborn säger i Guwallius film *Rätten till staden* att det offentliga rummet kanske aldrig varit så demokratiskt och det man eftersträvar är istället en idé om hur det borde vara. I ett demokratiskt samhälle anser Listerborn att det borde vara självklart att alla ska ha rätt till staden. Hur detta uppnås och hur mycket plats man kan ta innan man inkräktar på andras rättigheter anser hon är viktiga och svåra frågor som ständigt bör diskuteras (Guwallius, 2008: 16.21)

2. Gatukonstens uppkomst

Bild 2. P-huset Anna, Malmö
Foto. Anna Magnusson, 2010

För att förstå vad gatukonsten kan innebära för det offentliga rummet måste först och främst orsakerna till dess uppkomst förstås. Graffiti fanns som begrepp före termen gatukonst började användas. Därför läggs en stor vikt vid just hur graffiti uppkommit. Den moderna graffitin, så kallad TTP-graffiti kan ses som ett nutida fenomen. Graffiti så som i ordets bemärkelse har dock funnits i olika former sedan urminnes tider.

2.1 Tidig graffiti

Staffan Jacobson berättar i Guwallius film *Rätten till staden* att graffiti funnits i minst 3500 år. Den första formen var kanske handavtrycken som fungerade som en signatur för grottmålarna (Guwallius, 2008: 13.25).

Andersson beskriver i sin bok *Medan Svensson åt plankstek* att text och namnklotter har en lång och djup tradition i mänsklighetens historia (Andersson, 2005: s. 97). Genom att sätta sitt namn till allmän beskådan kan man därigenom göra sig själv större än man annars skulle vara. Andersson beskriver hur Pompeji, som begravdes i ett vulkanutbrott år 79 e Kr, har väggarna fyllda av klotter i form av snuskiga skämt, personangrepp och politiska paroller. Vidare nämner han en viking vid namn Halfdan som på 1100-talet klottrade sitt namn med runskrift i Hagia Sofia-moskén i Istanbul. Poetiska och politiska paroller, främst från vänsterrörelser, uppkom under sextio- och sjuttioalet illegalt på stadens väggar. Därtill är det vid minnesvärda platser världen över fullt av namnteckningar, initialer och datum. Författaren menar att textklottrats likhet med modern graffiti är uppenbar: nämligen att man tar sig rätten att använda det offentliga rummet som exponeringsyta. Skillnaden är, hävdar han, även den lika uppenbar: vid klotter

rör det sig om textmeddelanden medan graffiti, även om den visserligen arbetar med bokstäver som motiv, är bildkonst. Textklottrats har en ambition att säga något vilket gör det till en ganska begriplig verksamhet. Andersson beskriver även det mänskliga behovet av att dekorera sina föremål och bostäder med bilder. Fram till televisionens tid var samhället bildfattigt och ända sedan människan bodde i grottor har man varit beredd att fylla tomrummet i sin omgivning. Andersson beskriver begreppet "Horror vacui", på svenska "fasan för tomheten", som används inom både psykiatri och konstvetenskapen. För att undvika meningslöshet och livlöshet har människan visat sig vara kapabel att bygga såväl katedraler som koncentrationsläger, utveckla de mest komplicerade värdesystem samt hitta på något sådant som graffiti (Andersson, 2005: s. 97-102). Med detta menas att graffiti fungerar som ett verktyg för människan att skapa en mening i sin omgivning i fasan för att miljön ska bli alltför tom och intetsägande.

Bild 3. Vid huset där Shakespears Julia sägs ha bott skriver folk av tradition sitt och sin kärestes namn i hopp om tur i kärlek. Foto. Anna Magnusson. Verona, Italien. 2008

2.2 TTP-Graffiti

När och var uppkom då den moderna graffitin, den så kallade TTP-graffiti? Gällande ursprunget är, enligt Jacobson, flertalet författare överens om att det var i Philadelphia, tätt följd av New York, som man var först (Jacobson, 1996: s.72) . Forskare är dessutom överens om varför fenomenet uppstod. När graffiti (i form av politiska bilder och slagord) ökade markant under sextioalet uppkom en ny, subkulturell namngraffiti som var både lekfull och jagstärkande. Synliggörandet av detta underlättades av den lättillgängliga och användbara filtpennans och sprayburkens uppkomst (aa: s. 72).

Under sextioalet skrev man sitt riktiga namn eller smeknamn ofta följt av sitt gatunummer. Ganska snart började många dock att använda sig av ett alias (Cooper, 2008: s. 15).

I begynnelsen var namnet. Du får ett namn och blir någon, utan namn är du ingen. Namn ger oss möjligheten att bli odödliga. Det yttersta straffet är att bli berövad sitt namn. Att skriva sitt namn befäster ens identitet. En president signerar ett dokument. En tagskrivare signerar sin omgivning. New York 1970. Vietnamkriget, galopperande heroinepidemi och en känsla av en stundande apokalyps. Trots sextioalets medborgarrättsrörelse finns orättvisorna kvar. Poliskorruptionen breder ut sig och ungdomsgäng behärskar gatorna. (Barenthin, 2008: förord)

Genom färgen fann ungdomarna ett roligt och spännande alternativ till uppgivenhet och våld. Genom en utvecklad lek som gick ut på att skriva sitt namn på så många ställen som möjligt gjorde skrivaren reklam för sig själv (Barenthin, 2008: förord).

Att tagga, det vill säga att sätta sin signatur på ovanliga, svåråtkomliga och extrema ställen var ett sätt att få

uppmärksamhet. Den första grundregeln, menar Cooper, var för många att få upp sin tag på så många ställen som möjligt. Till en början skrevs namnen med tryckbokstäver eller skrivstil. För att skilja sig från andra skrivare började man därför att utveckla olika stilar. Enligt Cooper började då taggarna att prydas med olika detaljer såsom citattecken, stjärnor, pilar och kronor. Det är stilen som ofta gör att bokstavformerna är svårlästa för andra utomstående. Cooper hävdar att graffitirörelsen från New York var den som sedan spreds över hela världen och som dagens graffitimålare bär ett arv från (Cooper, 2008: s. 15 ff).

För att kunna sprida sin tag över så stora områden som möjligt har tunnelbanevagnar och tåg fått en betydande roll i graffitins historia. Andersson menar att skrivaren *Cornbread* var den första som under sent sextiotal bröt mot gängklotrets historia, där klotter endast skrevs i det egna kvarteret (Andersson, 2005: s. 62). Han skrev sitt namn över hela Philadelphia och inte bara i sitt egna kvarter. Han skrev på platser där det skulle synas och väcka mest uppmärksamhet. Det mest spektakulära var när han taggade vingen på ett passagerarflygplan som då flög mot Miami med hans signatur på (aa. s. 62-64). Vid åttiotalets början hade New Yorks tunnelbanevagnar förvandlats till en konstant färgparad och graffitin hade blivit utnämnd till ett betydande samhällsproblem och hot mot den gemensamma tryggheten i staden. Det första i en lång rad av krig mot graffitin hade börjat. Samtidigt hade de tidiga generationerna av målare haft ett första möte med gallerivärlden. (aa: s. 70)

Under samma period började graffitin rulla ut i världen och ta plats i den svenska kulturen. Jacobson hävdar att trots att graffitimåleriet ”importerats” från USA har inte dess orsaker importerats och menar att samma behov av att synas i sin omgivning uppenbarligen finns även här (Jacobson, 1996: s.

90).

Andersson (2005) skriver att trots att hiphopen i våra dagar inte har någon självklar hemvist för en graffitimålare var det just hiphopkulturen som blev den drivande miljön i vilken graffiti spreds. Under åttiotalets början var de så kallade fyra elementen i hiphopen; breaking, dj:ing, rap och graffiti, tätt sammanhängande. Hiphopen var, menar han, det som tog klottret till en ny nivå. Till skillnad från tidigare politiska hippie- och punkklotter fanns det med graffiti en spelplan och en stilistisk utvecklingsväg (s. 58-59). Han beskriver också hur media fick en stor roll vid spridandet av graffitin. Han nämner då två filmer med premiär i Sverige 1984 nämligen *Beat Street* och *Style Wars* som influenser för den tidiga generationen svenska graffitimålare. *Beat Street* målar upp hiphopkulturen som en helhet av breakdance, musik och graffiti, en propagandashow för de fyra elementen. I *Style Wars* får man följa graffitimålarnas liv med stilkriget som en central konflikt (aa: s. 71-75).

2.3 Gatukonst

Medan graffitin tar sin utgångspunkt i att utövaren själv skriver eller målar sitt namn betonas annan gatukonst i högre utsträckning budskap och bilder. Här har det offentliga rummet blivit en arena för att ifrågasätta maktstrukturer, ett utrymme för en icke-kommersiell dialog medborgare emellan (Andersen, Borg & Ohlsson, 2007: s. 82-87).

Det samhälle vi lever i idag är präglad av ett konstant informationsflöde där vi ständigt utsätts för reklam, vare sig vi vill det eller inte. Många gatukonstnärer riktar en stark kritik mot att stadens medborgare får mindre och mindre utrymme i det offentliga rummet.

Vidare uppges anledningar som att man vill sprida budskap, glädje eller helt enkelt bara uppföra vackra verk

i det offentliga rummet. De senaste åren har vi i Sverige vid sidan av graffitin bla. kunnat beskåda olovligt uppförda rondellhundar, byggnadsverk, pärlplattor, shablonmålningar (sk. stencil graffiti), stickade och virkade föremål på statyer etc. Anledningarna till uppkomsten är varierande.

Från 2006 började de omdiskuterade rondellhundarna uppkomma anonymt i hela Sverige efter vandaliseringen av konstnären Stina Optiz utsmyckning ”Cirkulation II” (Wiklund, 2009: s. 94). Wiklund menar att ”fenomenet rondellhundar innefattar allt från vandalism, protestgrupper, skaparlust, street art, hot, utställning, workshops till yttrandefrihet och med media i en nyckelroll i hela processen”. (aa: s. 94)

2.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att gatukonst uppkommit av olika anledningar. Gatukonst är ett nytt begrepp. Graffitin har uppkommit ur traditionen att klottra sitt namn på viktiga platser. Genom att skriva sitt namn kan man förhöja sig själv och detta blev därmed ett sätt för personer som levde under orättvisa förhållanden att befästa sin identitet. Utifrån detta har en egen stil och subkultur utvecklats. Andra former av gatukonst, och den sena uppkomsten av begreppet har uppkommit som medel för att ifrågasätta maktstrukturer. Att pröva sin rätt till staden.

3. Gatukonstens betydelse

Bild 4. Montjuic. Barcelona
Foto. Anna Magnusson. 2009

3. Gatukonstens betydelse

Gatukonsten, i alla dess former, är ett ämne som berör många aspekter och som kan innefatta många olika betydelser, både på individ- och på samhällsnivå. Det är ett globalt fenomen som tar sig många uttryck i urbana miljöer världen över. Uppsatsen är således inte avgränsad till en lokal plats och i detta avsnitt hämtas exempel från spridda delar av världen. I det här avsnittet varvas intervjuer med litteratur i syfte att fördjupa uppsatsens frågeställningar.

3.1 Antigraffitidiskursen

Enligt Anderson, Borg och Ohlson (2007) befinner sig den senare tidens gatukonst opinionsmässigt idag där graffiti befann sig under åttiotalet. Det vill säga, någon officiell inställning finns inte utan man ser på fenomenet som någonting spännande. Graffiti däremot uppfattas som ett fientligt hot mot det etablerade (s. 80). Detta finner jag intressant och därför kommer detta avsnitt att fokusera på främst graffiti och dess negativa associationer. Det vill säga de argument som graffitimotståndare lyfter fram.

Det som i denna uppsats definieras som graffiti benämns av en del som klotter, därmed uppstår en viss begreppsförvirring. I Brottsförebyggande Rådets skrift *Klotterförebyggande åtgärder* definierar Hollari klotter som ”bild eller ristning som olovligen anbringats på plats eller föremål”. Graffiti är enligt henne det som appliceras lagligen (Hollari, 2005: s. 8).

Ordet klotter har även, främst i media, fått beteckna ”sämre” graffiti eller tags. Kimwall skriver i sin uppsats *Skadegörelse Klotter Nedskräpning Förbjuden Graffitiborttagning som ikonoklasm* att den frekventa

användningen av pejorativet klotter kan ses som en vilja att kategorisera graffiti som smuts. Detta speglas, enligt Kimwall, i det allmänna språkbruket då man talar om borttagning av graffiti i termer av rengöring, borttvättning eller sanering (Kimvall, 2005: s. 24).

Enligt Hollaris rapport om klotterförebyggande åtgärder (Brottsförebyggande rådet) upplevs nedklottrade områden ofta som otrygga och obehagliga. Platsen bedöms som övergiven och otrivsamt. Hon menar att trots att det inte finns några undersökningar som visar att nedklottrade områden inrymmer övrig kriminalitet upplevs det ofta så av många människor. Den upplevda tryggheten, menar Hollari, är en viktig faktor för den mänskliga livskvaliteten. Förutom otrygghetsproblemet nämner hon två andra huvudsakliga problem inom klotterproblematiken. Först det ekonomiska och därefter problemet för klottrarna själv. Klottrarna utsätter sig ofta för fara då de målar på svåråtkomliga ställen. Förutom säkerhetsrisken nämner hon dessutom de sociala problem klottrarna kan försätta sig i på grund av de summor skadestånd de kan få om de åker fast (Hollari, 2005: s. 26-27).

Det ekonomiska problemet betonas ofta som ett starkt argument. Stockholms kommun och Storstockholms Lokaltrafik betalar årligen 200 miljoner kronor för klottersanering (Stockholms stad, a: [www]).

Stockholms stad menar precis som Hollari att klotter kan medföra stora problem för klottraren själv. På Stockholm stads hemsida står att läsa att klotterkulturen drar in barn och ungdomar i ett beroendeliknande behov där bruket av narkotika och annan kriminalitet är överrepresenterat. För att förebygga dessa problem menar de att föräldrar och vuxna tidigt måste uppmärksamma typiska beteenden hos barn och ungdomar. Såsom exempelvis att personen visar ett överdrivet intresse för graffitimålningar, skolkar från skolan

eller skissar på bokstavskombinationer i varierande stil. För att möta detta uppmuntras föräldrar till att på andra sätt försöka främja personens artistiska intresse. Att köpa plattor eller dukar för personen att måla på fungerar inte, menar de. Lagliga väggar att måla på fungerar, enligt dem, endast som platser för målarna att öva sig på, för att sedan måla på andra platser. Vid de lagliga väggarna beundras och beskådas de äldre målarna av de yngre vilket kan leda till nyrekrytering. I Stockholm finns därför inga lagliga väggar idag (Stockholms stad, b: [www]). Vad de grundar dessa argument på framgår inte. Det är således rimligt att dra slutsatsen att detta är den uppfattning och mening om graffiti som råder hos Stockholms kommunpolitiker och att detta, enligt dem, inte kräver någon vetenskaplig undersökning som stöd. Enligt Hollari finns det inte några utredningar som visar på att lagliga väggar leder till ökat klotter. Men likväl finns det heller inga undersökningar som visar att lagliga väggar skulle resultera i minskat klotter (Hollari, 2005: s 31).

Andersson (2006) noterar dock att under den tid då Stockholm stad införde en nolltolerans mot klotter mellan 1996 och 2003, växte graffitin mer än någonsin. Det var, menar han, även den tid då Stockholms graffitimålare fick mest uppmärksamhet. Andersson tillägger att det för en utomstående knappast är svårt att hitta goda argument mot graffiti. Det svåra, anser han, är att förstå varför graffitin trots allt överlever och växer (s. 183).

Sammanfattningsvis är graffiti, enligt ovanstående argument, sammankopplat med otrygga platser, en subkultur med destruktiva beteendemönster och en ekonomisk belastning för samhället. Detta är dock inte den enda synen på gatukonst. Gatukonst kanske även kan mötas av uppskattning och fascination.

3.2 En levande och intressant stad med hjälp av gatukonst

De intervjuade graffitimålarna Klas och Per menar att de reaktioner de får och de attityder de stöter på när de målar är starkt beroende av var någonstans de målar. I Malmö finns idag två väggar där det är tillåtet för vem som helst att måla och skriva. Den ena är på p-huset Annas fasader. Den andra är på planket vid Folkets park. Klas och Per berättar att de reaktioner de får från förbipasserande människor då de målar där uteslutande är positiva. Olika sorters människor, gamla som unga, brukar stanna till och ge uppmuntrande kommentarer. Ofta handlar det om att de uppskattar den skarpa och glada färgen¹. Graffiti kan alltså ses som någonting annat än, som i föregående stycke, ett uttryck för förslumning och övergivna platser. Detta avsnitt kommer att beröra huruvida gatukonsten kan göra en stad mer intressant och levande.

Patricia Conway skriver i artikeln *Tunnelbanegraffiti: Budskapet från underjorden* i Print magazine 1973 att det verkligen inte är rättvist att fördöma graffitin i en miljö som sedan länge präglats av vanskötsel och förfall. Hon skriver att tunnelbanegraffitin vittnar om att transportmyndigheten och dess designkonsulter har misslyckats med att skapa ett läsbart system och menar att ungdomarnas verk är mer visuellt sammanhängande än de illa placerade informationsskyltar och reklamaffischer som gör stationen vid Union Square till en allmän förvirring. Hon skriver att om folk inte kan lista ut vart de är på väg, så har de sedan graffittins intåg i alla fall mera omväxling under resans gång. Den trista och monotona upplevelsen är utbytt till ett slags äventyr (Conway, 1973: s. 93-94).

¹ Intervju med graffitimålare Per och Klas, 2010-02-22

Per och Klas säger att det finns en underförstådd hederskodex bland graffitimålare. Man målar inte på kulturella byggnader såsom kyrkor, inte heller på privata hus, bostäder eller bilar. Självklart finns det, menar de, dock de som struntar i detta och målar vart de vill. Per säger att de platser han målar på är platser som andra ofta glömmer bort, det vill säga vid brofästen, elskåp, tunnlar etc ².

Lantz skriver i sin essä *Platser som inte fanns tidigare* att gatukonstnärerna Barsky Brothers lyckas med att uppmärksamma oss på staden och dess potential. Hon menar att deras verk ger en mening till platser som vi tidigare inte ens visste existerade (Lantz, 2006: s. 170).

Andersen, Borg och Ohlsson skriver att gatukonsten omdefinierar det befintliga rummet genom att synliggöra undanskymda hörn. I en stad som är så stor att dess invånare blir anonyma för varandra måste delaktighet skapas genom annat än personliga kontakter. De menar att det ofta uppstår sociala tomrum i den urbana stadsplaneringen. Som exempel på skapelse som kan fylla detta tomrum nämner de *Malmö Street Project* som under en tid bytte ut gatstenar i Malmö mot stenar med påklustrade budskap och bilder (Andersen, Borg & Ohlsson, 2007: s. 124).

I *Rätten till staden* berättar gatukonstnären Ahab att han på senare tid känt en lust att förändra en stadsbild som han upplever som steril (Guwallius, 2008: 22.43) Ulrika Erdes broderar bilder och budskap på kollektivtrafikens säten och berättar i filmen att förhoppningen är att väcka ett leende hos någon som stressar till jobbet (aa. 15.35). I samma film säger Staffan Jacobson att staden behöver dekoreras då det för det mesta är en enformig arkitektur (aa. 1.05.57)

Jacobson (1996) skriver att han oavsett vad det står i en graffitimålning kan uppskatta målningens ornament. Han

kan studera spraytekniken, gissa årtal och försöka tyda bokstäverna och menar att det alltid är en viss tillfredsställelse när man lyckas. Med ett öppet sinne kan man, enligt Jacobson, ha lika roligt när man betraktar en graffitimålning som målaren haft när den utfördes (s. 168).

Graffiti kan ibland tolkas som svåråtkomligt för många människor. Har man inte det öppna sinne som Jacobson beskriver kanske man inte upplever graffitimålningen med samma nöje. Andersen, Borg och Ohlson (2007) skriver att graffiti exkluderar det omgivande samhället och graffitikulturen beskrivs som en väldigt sluten krets där man främst vänder sig till varandra. Annan gatukonst såsom shablonmålningar, stickers etc. är mycket mer tillgänglig för den vanliga människan. De formerna av gatukonst har ett motiv som ofta är ett allmänt accepterat bildspråk, samma som det inom konst och reklam (s. 82).

Uppsatsen har tidigare berört begreppet ”Horror vacui” som ett koncept för att förstå varför människan är benägen att dekorera sin omgivning. Av samma anledning har människan ett behov av att inte bara dekorera själv utan dessutom se och uppleva dekoration i sin miljö. Gehl (2003) skriver att i förbindelse med industrialisering, funktionsuppdelning och motorisering har utvecklingen från levande till mer livlösa städer medverkat till att städerna blivit mer tråkiga och enformiga. Enligt Gehl har människan ett väsentligt behov av att uppleva och en levande stad utgörs alltid av stimulerande och upplevelserika miljöer (s. 19-20).

Ur ovanstående resonemang kan vi sluta oss till att en levande stad kräver att människan syns och får synas. Gatukonst kan uppkomma som en vilja att motverka en enformig, grå och trist stadsbild och med olika medel berika staden med upplevelser och mänskliga avtryck. Planket vid Folkets park blev lagligt att uttrycka sig på 2009 och sedan

2 Intervju med graffitimålare Per och Klas, 2010-02-22

dess har den ständigt varit full med främst graffitimålningar. Nya målningar uppkommer ständigt. Hur länge en målning får vara kvar beror på olika faktorer. Dels kan det bero på målningens utformning, men även årstid och väder. Per är förvånad över hur många målningar som trots det kalla vädret uppkommit i vinter. Klas är dock mer förvånad över att det bara är graffitimålare som anser sig ha rätt att måla där. Varför är det inga andra som går dit, med exempelvis pensel och akrylfärg och målar någonting de känner för. Varför går inte folk med barn dit på lördagar och låter dem måla vad de vill, undrar han? ³

Detta avsnitt kan sammanfattas med att gatukonst kan fungera som ett medel för att smycka sin omgivning och att målningar och andra spontana inslag i gaturummet uppskattas och bidrar till att skapa en upplevelserik miljö. Här är det fokus på gatukonsten som ett roligt eller estetiskt tilltalande inslag.

3.3 Det offentliga rummet som arena för politiska budskap

Enligt Andersen, Borg och Ohlsson (2007) finns det parallellt med den gatukonst som behandlar själva staden, en form som är mer uttalat politisk. Istället för att göra staden till en mer attraktiv plats som motiv riktar sig denna form mot makthavarna. Den politiska gatukonsten kommenterar auktoritära tendenser i samhället (s. 108). Författarna menar att det offentliga rummet kan förstås som en arena där opinion skapas. För de som har ett intresse av att omforma det nuvarande samhället blir det därför logiskt att se rätten till det offentliga som en fråga rörande inflytande. Det offentliga rummet är, menar författarna, en gigantisk annonstavla där

utrymme endast finns för de som har kapital och kan betala för sig. För den enskilde som inte har råd att betala för en reklamplats återstår få lovliga medel för att kunna ta för sig i det offentliga rummet. Författarna likställer det med en kamp om fjärrkontrollen i den kollektiva vardagsrumsoffan (aa: s. 58-63).

Denna kamp anges av många gatukonstnärer som ett motiv till deras konst. Just viljan av att ta plats. Ofta riktas en skarp kritik mot all den reklam som stadens invånare ständigt utsätts för.

Det offentliga rummet har en lång historia som arena för politiska budskap. Andersson (2005) skriver att man i Latinamerika länge haft en tradition av politiska muralmålningar. Inspiration från politiska flyktingar därifrån anses av många som anledningen till uppkomsten av det svenska sjuttiotalsfenomenet brigadmåleri. Brigadmålare arbetade kollektivt med politiska protest- och budskapsmålningar på synliga väggar i staden. Hornsgatspuckeln i Stockholm blev brigadmålarnas paradplats och var regelmässigt bemålade med proggmotiv. Vid sidan av brigadmåleriet beskriver Anderson det svenska sjuttioalet som ett nedklottrat decennium. Överallt ifrågasattes den tidens samhälle och åsiktskultur (s. 48-51).

Berlinmuren har kommit att kallas för "världens längsta målarduk". Muren, främst på västsidan, fylldes med tiden med graffiti. Kimvall skriver i artikeln *Graffitimålaren som nationens hjälte* i Stockholms Fria Tidning att graffiti på Berlinmuren blev en symbol för västerländsk uttrycksfrihet. Konstnärerna HA Schults och Elke Koskas utställning 1985 var en 30 meter lång kopia av muren som restes på Manhattan. Kimvall skriver att den östra sidan, som var betonggrå och tom på graffiti fick representera byråkratin och kontrollsamhället. Den ständigt nymålade och färgsprakande

3 Intervju med graffitimålare Per och Klas, 2010-02-22

västsidan däremot, representerade en demokratisk individualism. Vidare beskriver Kimvall hur Berlinmuren efter dess fall styckades upp och bitarna såldes runt omkring i världen (Kimvall, 2007: [www]).

I Berlin står idag delar av muren kvar som minnesmärke. East Side Gallery är en 1316 meter lång del av muren som är täckt av målningar uppförda av konstnärer från hela världen. Målningarna restaurerades inför 20 årsjubileet den 9 november 2009 (Sveriges Radio, 2009: [www]). En av murens mest kända artefakt var ”kyssen av Brezjnev och Honecker”. Bilden återskapar ett officiellt foto där Sovjetunionens och Östtysklands ledare hälsar varandra med en kram och kyss. Målningen är gjord av Moskvakonstnären Dmitrij Vrubel, och under bilden har han skrivit: ”Gud! Hjälp mig överleva denna dödliga kärlek”. Vrubel restaurerade bilden sommaren 2009 men säger att texten fick vara kvar som den var. Av alla de 20 år gamla autentiska skrifterna är det nästan bara den som är kvar och av principiella skäl rörde han den därför inte (Rysslands röst 2009, [www]).

Muren som Israel började bygga 2002 för att separera israeliska och palestinska bosättningar har även den fått fungera som en vägg på vilken politiska budskap kan uttryckas. Mest uppmärksammade är den engelska gatukonstnären Banksys målningar som på olika sätt representerar frihet. Ett samtal mellan en äldre man och Banksy visar på att dessa målningar är kontroversiella.

Old man: You paint the wall, you make it look beautiful.
 Me: Thanks
 Old man: We don't want it to be beautiful,
 we hate this wall, go home (Banksy, 2006: s.142)

Bild 5. Banksy målning på muren i Israel
 Foto. Flickr.

Graffiti har haft en betydande roll i Gaza sedan åttiotalets och är ett vanligt inslag på murar och väggar i området. Mia Gröndahl dokumenterar i sin bok *Gaza Graffiti- budskap om kärlek och politik* graffitins betydelse i Gaza. Hon skriver att graffitin utvecklades i kampen mot den israeliska ockupationen. Under 80-talet kontrollerade Israel all media och murarna blev då ett självklart val för kommunikation utan censur. Det första upproret bröt ut 1987 och för aktivisterna blev graffitin ett verktyg för att hålla områdets invånare underrättade. Väggar kallade till nya protestaktioner och berättade vilka som stupat i kampen. Enligt Gröndahl var ockupationsmakten väl medveten om effektiviteten med graffitin och därför beordrade militären med jämna mellanrum att väggarna skulle tvättas rena. Så snart soldaterna

försvunnit anlände dock aktivisterna till platsen igen och nya slagord sprayades på väggarna. Gröndahl beskriver hur graffitin har avspeglat perioder av såväl frustration och vrede som hopp och glädje. Under fredsprocessens första år handlade inte graffitin bara om kamp och politik. Nu uppkom bröllopsgraffitin där brudparets släkt och vänner hyllar giftermålet med vackra målningar på deras väggar. Bröllopsgraffitin, menar Gröndahl, har blivit en vanlig tradition i Gaza. Den politiska graffitin visade återigen sin sprängkraft när missnöje lett till nya uppror. Trots att det palestinska självstyret nu är utrustat med satellitkanaler, mobiltelefoner och Internet har, menar Gröndahl, graffitin fortsatt att ha en stark betydelse. Förutom att graffitin avspeglar perioder av kamp och fred fungerar det, enligt författaren, dessutom som en barometer över det politiska läget och styrkeförhållandet mellan Fatah och Hamas. Gröndahl skriver att i Gaza kan ingen bli en frifårare på väggarna utan antingen tillhör man Fatah och PLO eller Hamasblocket. Konstnärerna menar att för att få ut det politiska budskapet är det viktigt att graffitin är vackert utförd. Detta hjälper betraktaren att ta till sig budskapet. Gröndahl skriver att sedan 2007 då Hamas tog makten i Gaza är det de som har ensam kontroll över murarna. Blockaden av Gaza har dessutom, menar författaren, lett till en brist på färg och sprayburkar och graffitin har mattats av (Gröndahl, 2009).

Graffitin i Gaza skiljer sig från TTP-graffitin på några avsevärda punkter. I första hand är det beställd konst. Det vill säga det finns en uppdragsgivare, i det här fallet Hamas eller Fatah. Målarna är ofta utbildade konstnärer vars uppdrag är att göra en så fin målning som möjligt som folk kan ta del av. Vem som helst kan således inte ta del av det offentliga rummet för att uttrycka sig.

TTP-graffitin i vårt samhälle har ofta inget tydligt

politiskt budskap. Graffitimålaren experimenterar med färg och form med bokstavkombinationer som motiv. Bokstäverna är, till skillnad från graffitin i Gaza, ofta inte läsbara för de flesta människor och därmed blir det svårt att få ut ett politiskt budskap till en stor skara. Bodin skriver i sin essä *Det illegala hantverket* att graffiti är en provokativ handling och en påminnelse för omgivningen om att det faktiskt är gratis att vara kreativ och uppmanar därmed stadens invånare till att ifrågasätta utnyttjandet av det offentliga rummet. Graffiti provocerar genom att dess utövare faktiskt tar sig friheter (Bodin, 2009: s. 114). På så sätt fungerar graffitin som ett politiskt budskap trots att budskapet i sig inte visualiseras i text.

Men gatukonsten kanske inte alltid måste ha ett underliggande budskap för att betyda någonting? Inte heller måste det finnas någonting estetiskt tilltalande med verket. Bara det faktum att människan skapar ett avtryck i sin omgivning kanske är intressant i sig.

Bild 6. Graffiti i Gaza
Foto. Flickr

3.4 Gatukonstens kulturella värde

Människan är intresserad av människan. Detta påstående grundar sig ur det intresse för arkeologi och historia som finns runt om i världen. Arkeologiska fynd som vittnar om hur människan levde förut klassas som ovärderliga kulturskatter. Som nämnt tidigare, menar Gehl (2003) att människan har ett stort behov av att uppleva. I upplevelsebehovet representerar, menar han, just upplevelsen av andra människor ett speciellt attraktivt behov (s. 19-20)

Det som gör Pompeji unikt, i förhållande till andra utgrävningar av ruiner från antika städer är de inristade texter och bilder som ger en uppfattning om vad de vanliga medborgarna talade om och intresserade sig för. Det är alltså det mänskliga så kallade klotret som är högst skattat av arkeologer vid utgrävningar i Pompeji (Andersen, Borg & Ohlsson. 2007: s. 75).

Vidare kan nämnas grottmålningar, runskrifter och hieroglyfer i Egyptens pyramider som ständigt fascinerar oss. Hur fungerar det då med samtidens gatukonst?

I artikeln *Stockholms graffiti kan k-märkas* i Fria Tidningen redogörs för hur Tobias Barenthin Lindblad och Jacob Kimwall 2007 lämnade in en ansökan till stadsantikvarien om att ett antal graffitimålningar bör kulturskyddas (Andersen, 2007: [www]). Målningarna utmärker sig av olika skäl, däribland ålder och kvalitet i utförandet. Idag finns inte många av tidigare målningar kvar. Finns det något intresse av att kulturskydda graffiti? På den frågan svarar i artikeln Hans Öjmyr, utställningschef på stadsmuseet, att det absolut finns. Han berättar att det ständigt förs interna diskussioner om hur gatukonst, som en del av vår samtidshistoria kan konserveras. Trots att det är ett nytt fenomen saknar inte museet vana av att bevara sådant

som en gång betraktats som skadegörelse. Som exempel nämner han hus där ristningar från ryska fångar från 1700-talet finns bevarade. I samma artikel säger Stadsantikvarie Ann-Charlotte Backlund att graffitimålningarnas relativt unga ålder kan förhindra ett eventuellt kulturskydd. Flera av dem har dessutom uppförts olovligt och Stockholm stad har handlingsprogram för att bekämpa graffiti och inte ristningar från 1700-talet. Hon tillägger dock att det finns ett kulturhistoriskt intresse av att dokumentera graffiti. Hon säger att det är en spännande kulturyttring, att folk vill uttrycka sig i staden säger någonting om vår tid (aa, [www])

Jacobson (1996) beskriver en incident i byn Bruniquel i södra Frankrike där en grupp pojkscouter skickades ut i naturen för att tvätta bort klotter. I grottsystemet de skulle tvätta rent fanns förutom färskt klotter målade bisonoxar som var 15 000 år gamla. Först när flertalet bisonoxar var utsuddade uppdagades deras misstag. Jacobson menar att man utifrån detta bör överväga och reflektera över hur man dömer ut vår egen tids olagliga konst och dess utövare (s. 265-266).

...på samma gång som stora summor läggs ner på att vårda och bevara den "historiska" graffitin används minst lika stora summor till att utplåna vår egen tids tecken på väggarna. (Jacobson, 1996: s 20)

Det finns således ett intresse för att bevara gatukonst i ett kulturhistoriskt syfte. Dock får en del verk vara kvar under en lång tid utan ett kulturskydd, trots att de är olagligt uppförda. Exempelvis kan det röra sig om så kallade Rest In Peace målningar. Det vill säga målningar som är uppförda för att minnas eller hylla bortgångna personer.

3.5 R.I.P målningar, minnesmålningar

På planket utanför Folkets Park i Malmö fanns under en tid, vintern 2010, en målning som Per gjort till minne av sin morfar. Per berättar att han flera gånger tidigare funderat över att göra målningar för eller till minne av nära och kära. Att målningen nog får vara kvar länge innan någon målar över den tror både Per och Klas är rimligt. Per menar dock att när han uppförde den hade i åtanke att den kommer bli övermålad⁴. Vid tiden för intervjun var alltså målningen kvar. Nu har den blivit övermålad, dock fick den lilla texten där det står "vila i frid morfar" vara kvar något längre. Målningen har bland annat uppmärksammats i *Sydsvenskan* den 27/2 2010. Att minnesmålningar väcker intresse hos förbipasserande kan bero på att de har ett budskap och en mening som griper tag i betraktaren på ett annat sätt än vad vanlig graffiti gör. Målningen får en helt annan innebörd.

Joseph Sciorra skriver i *R.I.P New York Spraycan Memorials* (1994) om traditionen av muralmålningar till minne av unga människor som gått bort, ofta i gäng- och drogrelaterade uppgörelser i New York. Scorri skriver att det stora antalet sådana målningar vittnar om den ansevärd mängden människor som fallit offer för droger, våld och fattigdom. Målningarna markerar ofta platsen för en tragisk död och hedrar minnet av den bortgångne långt efter att media slutat uppmärksamma fallet. I muraltraditionen i New York har latinamerikanska konstnärer haft en dominerande roll. Detta beror, menar Sciorra, bland annat på den latinamerikanske muraltraditionen. I katolska länder är det dessutom vanligt förekommande med upprättade kors vid olycksplatser. Enligt Scorri manifesterar dessa kors tron på att de som gått bort alltför plötsligt riskerar att brinna för evigt

Bild 7. Pers målning tillägnad sin morfar. Folkets park, Malmö.
Foto. Anna Magnusson, 2010

i skärselden då de inte fått chans till den sista smörjelsen. Korset uppmanar förbipasserade att be för personens själ och därmed påskynda dennes väg till himlen. Vidare menar Scorri att New Yorks minneskonstnärer även hämtat inspiration från Vietnam Veterans Memorial i Washington D.C från 1982 där uppåt 60 000 namn från krigets offer är etsade i en svart granitvägg. Minnesmålningarna har ofta teman som namn och porträtt av den bortgångne samt religiösa motiv med TTP-graffitin som föregångare i stil och form. Minnesmålningarna fungerar som en sorts symbios mellan folkliga muralmålningar och graffiti (Cooper & Sciorra, 1994).

Även i Gaza har det blivit vanligt att man hedrar de som stupat i kriget genom att måla deras porträtt eller namn på murar och väggar. Gröndahl (2009) skriver att många av de

4 Intervju med graffitimålare Per och Klas, 2010-02-22

som stupat i motståndskampen upphöjts till martyrer och hedrats med porträtt på väggarna. Hon liknar dessa porträtt vid påkostade dödsannonser. Syftet sträcker sig dock långt bortom att hedra den döda. Genom martyrportätten, menar hon, talar även familjen om för omgivningen att de genom detta offer deltagit samt visat mod och uppoffringsvilja i kampen mot Israel (s. 81).

Kimvall (2005) beskriver en målning uppförd intill Göteborgs Centralstation gjord av bland annat graffitimålaren Tyrant till minne av hans nära vän Gustavo som gick bort i diskoteksbranden i Göteborg i oktober 1996. Målningen hedrar dessutom de 63 människor och 193 som skadades i branden. Kimvall intervjuade några av minnesmålningens upphovsmän som berättade att trots att de saknade tillstånd, valde att måla mitt på dagen. Polisen uppgav att de inte skulle agera såvida inte fastighetsägaren anmäler. Kimvall menar dock att skadegörelse faller under allmänt åtal och det således inte fanns någon anledning för polisen att invänta en anmälan om de ville utreda brottet. Kimvall drar därför slutsatsen att polisen inte ser det här som vilken skadegörelse som helst. Att varken polisen eller fastighetsägaren agerar, att andra målare inte går över och att målningen kom att uppmärksammas i media är enligt Kimvall tydliga exempel på att det som bilden representerar har en stor betydelse för hur den uppfattas (s. 19-21).

Gatukonst kan således fungera som ett sätt att minnas, hedra och hylla nära och kära människor. Betydelsen och innebörden av minnesmålningar berör den vardagliga betraktaren på ett annat sätt än vad andra målningar gör och den uppmärksammas och respekteras därefter.

3.6 Gatukonst som statushöjande medel

I don't know who you are or how many of you there are but i am writing to ask you to stop painting your things where we live. In particular xxxxxx road in Hackney. My brother and me were born here and have lived here all our lives but these days so many yuppies and students are moving here all neither of us can afford to buy a house where we grew up anymore. Your graffities are undoubtedly part of what makes these wankers think our area is cool. (Banksy, 2006: s 130)

Banksy är en av de mest berömda gatukonstnärerna världen över. Vem han/hon är (eller om de är flera stycken) är inte känt. Banksy har mest varit aktiv i England och många av hans/hennes/deras målningar har fått vara kvar. Det ovanstående citatet är delar av ett brev adresserat Banksy. Målningarna har blivit vida uppmärksammade och uppskattade och det framgår från brevet att personen anser att Banksys målningar fungerat som ett statushöjande element för hans/hennes stadsdel.

The wall project i Indien är ett annat exempel där gatukonst kommit att fungera som ett statushöjande fenomen. I Bandra, en stadsdel i Mumbai, tog för några år sedan konstnärer initiativ till att göra sin stadsdel mer levande och väcka känslor för förbipasserande människor (*The wall project*, 2010: [www]). De började helt enkelt gå runt och fråga husägare om de fick måla deras väggar. Syftet med projektet var att tillföra visuella element av färg, form och textur utan några politiska budskap. De beskriver det offentliga rummet som en gemensam grund där människor från alla klasser vistas av mer eller mindre samma anledning. Några passerar fort förbi, några vandrar långsamt. Projektet startade med privata väggar och det blev snabbt väldigt populärt. De ville även måla stora, offentliga väggar men trodde att processen

för att få tillstånd skulle vara alltför lång. De blev därför förvånade över att kommunalrådet gav dem lov att måla en offentlig vägg de hade spanat in. Runt 400 deltagare, i alla åldrar, samlades då för att måla tillsammans. Projektet har plockat upp fler medlemmar och spridit sig över hela Indien, de letar ständigt efter nya väggar. De menar att det bästa sättet att hitta en vägg är genom att vandra runt och upptäcka sin stad. Då man finner tråkiga eller smutsiga väggar ska man bara söka tillstånd av ägaren att måla. Gillar de inte det man målar, kan man bara måla om det i ägarens favoritfärg (The wall project, 2010: [www]).

Projektet har fått positiv och entusiastisk respons från flera håll. Där det finns en fin målning har människor börjat respektera platsen mer och de skyddar väggen trots att det inte är deras. Detta visar sig tydligt i att folk har slutat spotta paan (röd tuggtobak) på väggarna där det finns målningar (Svensson, 2010, [www]).

Bild 8. The wall project, Indien
Foto. Flickr

3.6.1 Möjlighet till fasadmålning i Sverige

Indien har en helt annan tradition av att använda bilder i det offentliga rummet. Man ser ofta skyltar, reklam eller religiösa motiv målade direkt på väggarna. Sverige däremot kan tyckas ha en mer sparsmakad tradition av dekorativa väggar i det offentliga rummet. *The wall project* uppmanar folk till att ta initiativ till att måla för att göra stadsbilden mer levande. Är detta möjligt i Sverige? Om en fastighetsägare här vill ha målningar på sin fasad, är detta genomförbart? Vilka möjligheter finns det att med lagliga medel måla graffiti på en fasad?

Malin Sjögren, bygglovschef på Lunds kommun menar att detta är en väldigt svår fråga. Först konstaterar hon att det för fasadförändringar inom detaljplanerat område krävs bygglov. Om det innebär en avsevärd förändring av byggnadens yttre i förhållande till intilliggande bebyggelse krävs även bygglov för småhus, som annars brukar vara undantagna. Oavsett hur litet huset är krävs det således i det här fallet bygglov. Då man söker bygglov görs en prövning av lämpligheten utifrån var huset ligger, husets kulturhistoriska värden och hur en ommålning kan komma att påverka den omkringliggande bebyggelsen. Då hela Lunds stadskärna är av riksintresse för kulturmiljövården anser Sjögren att det därför är svårt för en sådan prövning att gå igenom för ett hus inne i Lunds stadskärna. Utanför stadskärnan tror hon däremot att det kan vara lättare. Å andra sidan anser hon att det inte är helt omöjligt att t.ex. en brandgavel även inne i stadskärnan skulle kunna gestaltas och hanteras som en spännande utsmyckning. Malin Sjögren har personligen aldrig hanterat ett sådant ärende⁵.

Samma svar ger Lolita Sargenius från stadsbyggnadskontoret i Stockholm. Hon säger att det är en svår fråga att bedöma. För att kunna fatta beslut i frågan krävs att man visar upp vilken bild som ska målas. Utifrån detta görs sedan en bedömning av målningen utifrån olika kriterier. Hon tror precis som Sjögren att det inte är helt omöjligt med olika tillfälliga lösningar av målningar på brandgavlar. Hon menar att tidsbegränsade, tillfälliga projekt alltid är lättare att få igenom⁶.

Lennart Persson på stadsbyggnadskontoret i Malmö säger att det förekommit många exempel på tillfälliga målningar som lagligt uppförts på plank och väggar i Malmö. Detta var främst vanligt på 70- och 80-talet då det fanns många tomma tomter i Malmö. Persson vill då minnas att många privata fastighetsägare sökte bygglov för att måla främst brandgavlar för att tillföra något trevligt till den privata gården. Han säger att detta vanligtvis var motiv såsom himmel, regnbågar och djur, alltså bilder som är lättare för den ”vanliga” människan att ta till sig. När det sedan byggdes mer på slutet av 80-talet byggdes dessa väggar bort. Precis som Sjögren och Sargenius hävdar Persson att möjligheten för fasadutsmäckning begränsas av husets typ och sammanhang.

Han är däremot noga med att poängtera att vid en prövning får inte smak och tycke väga in. De kan således inte bedöma, anser han, att en målning föreställande en regnbåge får finnas på en vägg men inte graffiti. Lennart Persson säger att det skulle vara trevligt med fler fasadmålningar och önskar att samarbetet skulle vara lite enklare. Han berättar att han då han åker tåg ofta reagerar över de halvfärdiga graffitimålningar han ser längs sträckan och menar att om det var beställda jobb kunde de kanske lägga ner mer tid på att göra det vackert. Han tillägger att hans bild av vackra målningar nog inte innefattar graffiti. Som påpekat tidigare

ska detta dock inte ligga till grund för att avslå en prövning. Han tror också att det är lite utav en generationsfråga, hans syn på graffiti tror han skiljer sig från den yngre generationens syn och med lite is i magen tror han att det med tiden kanske blir lättare att hantera dessa frågor⁷.

De intervjuade graffitimålarna blev positivt överraskade över Perssons svar. De säger att de har vissa fördomar om att kommunfolk motarbetar graffiti. Per berättar att han många gånger tänkt på att han velat göra stora målningar på kanske främst brandgavlar som han tycker ser trista ut, men aldrig funderat vidare på om det kan göras lagligt. Det verkar, menar han, vara för mycket meck⁸.

Då bygglov krävs, vari de flesta prövningar riskerar att få avslag på grund av olika kulturhistoriska värden etc. blir *The Wall Projects* princip svår att applicera i Sverige.

3.7 Sammanfattning

Detta avsnitt har visat på olika uttryck och betydelser som gatukonst har tagit i urbana miljöer världen över. Sammanfattningsvis har avsnittet visat på att gatukonst kan associeras med förslummade områden och otrygghet, samtidigt som det på andra ställen kan fascinera och väcka beundran. Gatukonst kan således påverka hur vi upplever en plats. Vidare kan gatukonst fungera som ett politiskt verktyg, som ett medel för att minnas och hylla personer samt för att skapa liv och engagemang i en stad. Att på laglig väg kunna dekorera och måla sin omgivning skiljer sig mellan olika länder beroende på olika lagstiftning.

6 Telefonintervju med Lolita Sargenius, 2010-02-17

7 Telefonintervju med Lennart Persson, 2010-02-15

28 8 Intervju med graffitimålare Per och Klas, 2010-02-22

4. Diskussion och Slutsatser

Bild 9. Folkets park, Malmö
Foto. Anna Magnusson 2010

4.1 Tolkning av fenomenet

Vad som kan definieras som gatukonst är vida diskuterat. Enklast sammanfattat är att det är konstnärliga uttryck, ofta anonyma och olagliga, som uppförs i den offentliga miljön. Graffiti är en gatukonst som bildat en särskild stil och subkultur. Att gatukonst uppkommer kan bero på personens behov av att synas och ta plats i sin miljö. Att sätta sitt namn till allmän beskådan innebär att man kan förhöja sig själv. Detta behov har förekommit genom alla tider på många olika platser runt om i världen och kan således ses som ett globalt fenomen. Gatukonsten kan dessutom uppstå på grund av människans vilja att dekorera, forma och påverka sin miljö. Det offentliga rummet kan fungera som en arena för protester, känslouttryck och opinion. För att få fram sitt budskap krävs ibland en uppseendeväckande eller vacker form. Gatukonsten kan således fungera som en självvisk handling, dekoration av den urbana miljön eller ett verktyg för att få ut politiska budskap. Utifrån uppsatsens behandlade frågor kan slutsatsen dras att hur betraktaren upplever fenomenet beror på platsen för den uppförda konsten samt dess budskap eller motiv.

4.2 Upplevelsen av gatukonst

Att graffiti förknippas med övergivna platser kan bero på olika faktorer. Det kan det bero på att fastighetsägare och kommuner inte prioriterar att ta bort gatukonst på platser som de inte bryr sig om. Gatukonsten får därför lov att leva kvar i exempelvis övergivna industrilokaler. Vid samtal med graffitimålarna Klas och Per om det offentliga rummets betydelse berättar de att när de är många som ska ut och måla ofta beger sig till mindre besökta platser för att kunna arbeta i fred. Att få arbeta ostört med en mindre risk att åka

fast skulle kunna vara en anledning till att gatukonst ofta uppkommer på övergivna platser.⁹ Det är således kanske inte graffiti i sig som folk tycker illa om utan just associationen till övergivna platser. Denna sammankoppling mellan målningarna och förslumning, anser jag, resultera i en negativ bild av just graffiti.

Att gatukonst är olagligt resulterar i att stora summor läggs vid att plocka ned, måla över eller tvätta bort det uppförda verket. Att pengarna istället hade kunnat läggas på någonting annat, mer användbart för samhället såsom skola och vård kan medföra att gatukonsten för vissa känns onödig och saboterande. Det ger en negativ attityd mot gatukonst. Det är således inte formen som är negativ utan det faktum att den kostar. Men det är inte heller egentligen gatukonsten i sig som kostar utan just saneringen. Resonemanget kring att det främst är övergivna platser och dyra saneringar i sig som skapar en negativ attityd mot graffiti finner jag intressant.

Det faktum att många yttrar sig positivt om graffiti utförd på lagliga platser vittnar om att en färgrik och dekorativ miljö uppskattas. Tydligt exempel på det är hur de målade väggarna i Bandra, Indien nu behandlas med en större respekt. Gatan bospottas och skräpas inte ned i samma utsträckning längre. Det är inte bara gatukonsten som har betydelse för det offentliga rummet. Även omvänt, har det offentliga rummet betydelse för gatukonsten. Platsen för det uppförda verket påverkar hur betraktare uppfattar det.

Ju lättare motivet är att ta till sig, eller desto tydligare budskap det har, desto mer uppskattat förefaller verket vara. Banksys naturtrogna schablonmålningar skattas högt över hela världen och minnesmålningar respekteras i hög grad. Graffitins svårlästa stil kan vara ytterligare en aspekt till varför graffiti av många skattas lägre än annan gatukonst.

⁹ Intervju med graffitimålare Per och Klas, 2010-02-22

Vid sidan av de betydelse som tagits upp i uppsatsen bör tilläggas gatukonstens funktion som igenkännings- och orienteringsmärken. I Lund, på Karl XII:s gata, finns det en katt med en rätta i munnen målad på en husfasad. För tio år sedan hade jag en vän som bodde däromkring och jag kunde aldrig hitta rätt när jag skulle dit. Men så fort jag såg den där katten så visste jag att jag nästan var framme. Jag reflekterade aldrig över om katten var fin eller inte, vem som hade uppfört den eller i vilket syfte. Den bara fanns där och den hjälpte mig att hitta rätt. Målningen finns kvar än idag. Objekt som läggs märke till och som sticker ut i stadsmiljön bidrar till att ge staden karaktär och identitet. Att det behövs sådana märken för att man ska hitta rätt i staden skulle dessutom kunna ses som en kritik på att staden är alltför tråkig och enformig i sin utformning.

Sverige kan ses som ett land förhållandevis tom på

Bild 10. Karl XII:s gata, Lund
Foto. Anna Magnusson, 2010

graffiti och andra personliga uttryck i stadsrummet. Kan detta bero på att vi inte har som vana att själva ta kontroll över det offentliga rummet? Vi har en kommun som städar, rensar, planterar, smyckar och ordnar. Att själv ta saken i egna händer, att bryta mot lag och ordning förefaller vara mer provocerande här. En graffitimålning skriker ensam på en svensk husfasad och provocerar medan den i Berlin eller Barcelona blir en i mängden. Stockholms stad har deklarerat att de har som mål att bli Europas renaste stad. Vad innebär "renaste"? Innebär det att kommunen bestämmer och kontrollerar vad som ska få finnas i staden? Att politikerna vet bäst och stadens invånare blir passiva betraktare? I Sverige krävs det bygglov för att få måla graffiti på sin husvägg, i Indien kan fastighetsägaren göra som han vill. I en kulturhistorisk svensk innerstad finns det liten chans att få måla graffiti även med fastighetsägarens tillstånd. I stadens utkant kan graffiti däremot få uppkomma. Associationen mellan graffiti och förslummade områden skulle i så fall öka ännu mer om graffiti bara uppfördes på mindre värdefulla platser där färre människor passerar. Stadens kärna där flest människor passerar varje dag, där husen är gamla och vackra, där bostadspriser och hyror oftast är dyra, där får inte den privata människan synas. Där får inte fastighetsägaren själv bestämma vad som ska finnas på fasaden. Där bestämmer kommunen vad som är fint.

Man kan spekulera kring hur mycket man får påverka och förändra i en kulturhistorisk miljö. Nya skyltar, skrikande varumärken och reklam kan samsas med ett gammalt korsvirkeshus och en medeltida kyrka. En graffitimålning skulle däremot störa den omkringliggande bebyggelsen och anses därför inte passande i den kulturhistoriska riksintressemiljön. Då en hämmande byråkratisk process krävs för att få måla sin fasad och då det finns få lagliga plank

och väggar uppförda finns det således få medel att på laglig väg kunna dekorera det offentliga rummet i Sverige.

4.3 Hur kan man förhålla sig till gatukonst som stadsplanerare

Gatukonst är ett fenomen som berättar någonting om vår samtid. Det kan ses som en barometer som visar hur samhället mår och fungerar. Minnesmålningar i New York visar ett högt antal för tidigt döda ungdomar till följd av droger och kriminalitet. På Berlinmuren symboliserade den graffitifyllda västsidan uttrycksfrihet medan den grå östsidan symboliserade kontrollsamhället. I Gaza skildrar graffiti krig och fred, martyrer och bröllop. I Sverige visar gatukonst protester mot ett kommersiellt samhälle. Den moderna graffiti uppkom som en yttring av det utanförskap som rådde bland ungdomar i förorten. Gatukonsten analyserar samhället och fyller därmed en viktig funktion och bör beaktas av såväl stadsplanerare som politiker och andra människor. Det måste skapas plats för stadens invånare och det offentliga rummet måste betraktas som en arena och mötesplats för kommunikation. Konflikter måste kunna synliggöras. Därtill kanske staden även måste bli mer personlig, mänskliga avtryck måste kanske få finnas. Det blir stadsplanerarens ansvar att bjuda in till detta. För att ge utrymme för gatukonst krävs det en större kunskap, nyfikenhet och förståelse mellan olika aktörer. Graffitimålarna som medverkat i uppsatsen sade sig vara förvånade över att kommunarbetare var positivt inställda till graffiti. Även i Indien sade gatukonstnärerna att de först var skeptiska till att fråga myndigheter om lov att måla. Det finns således mycket tvivel och fördomar mellan de olika aktörerna. Den rådande bilden som exempelvis Stockholms stad har bjuder knappast in

till något samarbete. Utan ett samspel kan rimligtvis inga nya sidor skildras. Istället bekräftas bara den rådande negativa bilden. Men Stockholm kanske förlorar någonting mer än bara den enorma summa pengar de lägger ned på sanering. Kanske blir "Europas renaste stad" en tråkig stad, fattig på personliga och mänskliga uttryck.

Som stadsplanerare måste man arbeta både för och med stadens invånare. Känner invånarna sig delaktiga i den offentliga miljön känner de även ett visst ansvar och rimligtvis behandlar de sin stad därefter. Därmed inte sagt att graffitimålare inte respekterar sin miljö. Man bör ha i åtanke att för en graffitimålare så är inte en målning nödvändigtvis sabotage eller skadegörelse, det är helt enkelt en målning. Det är målningens motståndare som klassar den som skadegörelse. Man kan spekulera i att få människor känna sin stad såväl som en graffitimålare. Där stadens alla skrymmor och vrår undersöks och nyttjas, ständigt letas nya platser att kunna måla på.

4.4 Kan gatukonst bli lagligt?

När det talas om "klotterväggar" diskuteras detta ofta som en åtgärd för att minska klottret på andra ställen. Detta är, menar jag, fel anledning att uppföra sådana platser. De ska uppföras av den enkla anledning att det behövs platser där människan fritt kan yttra sig. Där man kan minnas och hylla sina nära och kära, där man kan sprida budskap om kärlek, sorg, missnöje, politik eller helt enkelt skrika ut att "jag finns". Stadens invånare, och inte bara utövaren, kanske kan må bra av färg, form och kreativitet. För att detta ska få finnas krävs lagliga utrymmen för olika mänskliga uttryck. Det är då viktigt att alla människor känner att de kan ta del av de väggarna. Klas konstaterande att det bara

är graffitimålare som använder sig av de lagliga väggarna är viktigt att fundera över. Varför tror folk att dessa utrymmen är till för graffiti? Kanske handlar det just om att ta plats i staden. Graffitimålare är vana vid att ta för sig av utrymme, att bli övermålad eller gå över någon annans målning är någonting som man får räkna med. Den ”vanliga” människan som inte är van vid att uttrycka sig i staden finner det kanske extra besvärligt att måla över ett annat verk på det lagliga planket.

Att det finns platser där invånarna fritt kan yttra sig innebär inte att den olagliga gatukonsten skulle minska eller försvinna. Paulsson menar att gatukonstens kärna ligger i friheten, normbrytandet och mystiken och skulle kommunen bli alltför närgången finns en rädsla för att gatukonsten ska bli alltför styrd. Hon menar även att konsten ofta är platsspecifik och riskerar att förlora sin kraft om den blir hänvisad till en avsedd plats (Paulsson, 2008: s. 47-48). Det vill säga gatukonsten kanske bara fyller ett syfte då den uppförs under speciella omständigheter och detta skulle falla om den uppfördes på exempelvis en laglig ”klottervägg”. Det kommer alltid att finnas de som söker och får kickar av att bryta normer. Gatukonst kan således vara laglig på hänvisade platser men kommer säkerligen uppkomma på andra platser ändå. Kanske skulle man istället fundera över vad det är man tar bort.

Jacobson undrar över var gränsen går mellan vad som ses som saneringsobjekt och vad som är förstörda kulturvärden. Han jämför med ”saneringen” av Stockholms innerstad på 60-talet och undrar över hur vi idag skulle förhålla oss till det. Han menar även att ingen idag skulle våga sanera vikingarnas, medeltidkyrkornas eller katakombernas klotter. Han frågar sig vad vi idag vet om vad som kommer att anses värdefullt på våra väggar i framtiden. Vidare undrar han

vilken kompetens saneringsbolag, polis och åklagare har inom konstens område för att i sitt yrke kunna ta ställning till dessa frågor (Jacobson, 1996: s. 265).

I detta resonemang ligger en stor problematik och dilemma. Smak blir då en viktig del i beslut kring vad som ska få vara kvar. Det blir problematiskt om kommunen får ensamrätt i att besluta om detta. Ett radikalt förslag skulle kunna vara att allt som målas på offentliga väggar, gator och murar får vara kvar tills den person som tröttnar på det, på egen bekostnad, målar över eller tar bort det. Det är dock ett kontroversiellt förslag som troligtvis inte skulle fungera.

4.5 Framtid

Hur ser då framtiden ut för gatukonsten? Just nu nämns allt oftare ett stort intresse, fascination och engagemang över de uttryck som uppkommit den senare tiden. Detta visar sig i den mängd artiklar, uppsatser och böcker som på ett positivt och hängivande sett återger fenomenet. Dock är den dominerande synen på graffiti att den är kriminell och förstörande. Men då graffitin först introducerades fanns en djup fascination och ett intresse. Kommer den senare tidens gatukonst gå samma öde till mötes? Så fort någonting blir ”vanligt” eller tröttsamt uppkommer dock nya fenomen som provocerar eller fascinerar. Man pratar om att graffiti är exkluderande och att annan gatukonst är mer lätt för den ”vanliga” människan att förstå. Men hur exkluderande är egentligen graffiti? Min generation, född på åttiotalet, har fötts och vuxit upp med graffiti. Vi har suttit med våra ritblock och målat tjocka, vridna och svårlästa bokstäver i 3D, med skuggor och konturer. Graffiti är inget okänt eller märkligt fenomen för oss, i de flesta umgängeskretsar finns någon som på ett eller annat sätt

sysslat med graffiti. Precis som Lennart Persson påpekat kan synen på graffiti vara en generationsfråga och behandlingen av fenomenet kan komma att förändras därefter. Det skulle dock även kunna vara så att lagar skärps och försvårar möjligheterna att kunna uttrycka sig i det offentliga rummet. Gatukonsten skulle då antingen kunna minska, eller explodera i protest. Kreativitet försvinner inte på grund av skärpta lagar och höjda straff. Hur framtiden kan se ut för gatukonst är således svårt att sia om. Etnologen Torbjörn Bodin får med sitt resonemang avsluta denna uppsats:

Om jag ändå som etnolog ska tro något om graffitins framtid, så är jag övertygad om att den kommer att hamna i samma fack som den väldokumenterade folkloren, där den kommer att vara till stor hjälp för framtidens hembygdsrörelse, samhälls- och kulturforskare. En svensk folksaga i färg på gott och ont som i bild förklarar och gestaltar det vi idag kallar det moderna Sverige. (Bodin, 2009: s,114-115)

Källförteckning

Litteratur

Andersen, Ivar; Borg, Kristian och Ohlsson, Sverker. (2007). *Playground Sweden*. Dokument Förlag. Svenstrup, Danmark

Andersson, Per. (2005). *Medan Svensson åt plankstek*. Norstedts förlag. Stockholm

Banksy. (2005). *Wall and Piece*. Century. London

Barenthin, Lindblad, Tobias. (2008). *Förord*. I Cooper, Martha. *Tag Town*. Dokument Förlag. Första upplagan. Årsta.

Barenthin, Lindblad, Tobias. (2010). *Förord*. I Guwallius, Kolbjörn. *Sätta Färg på staden*. Dokument Press. Sverige

Bodin, Thorbjörn. (2009). *Det illegala hantverket*. I Rondellhundar och Shablonspindlar- Londos, Eva. *Folkkonst i tiden*. Carlsson Bokförlag. Stockholm.

Conway, Patricia(1973). *Tunnelbanegraffiti: Budskapet från underjorden*. Cooper, Martha. I *Tag Town*. (2008). Dokument Förlag. Årsta. Sid. 92-94.

Cooper, Martha och Sciorra, Joseph. (1994). *R.I.P New York Spraycan Memorials*. Thames and Hudson Ltd, London

Cooper, Martha. (2008). *Tag Town*. Dokument Förlag. Årsta.

Davidson, Bo och Patel, Runa. (2003). *Forskningsmetodikens grunder - att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Studentlitteratur. Lund

Gehl, Jan. (2003) *Livet mellem husene*. Arkitektens Förlag. Köpenhamn

Gröndahl, Mia. (2009). *Gaza Graffiti- Budskap om Kärlek och Politik*. Roos & Tegnér. Malmö

Hollari, Solveig. (2005). *Klotterförebyggande åtgärder*. Idéskrift nr 13. Brottsförebyggande Rådet. Stockholm

Jacobsson, Staffan (1996). *Den spraymålade bilden. Graffitimåleriet som bildform konströrelse och läroprocess*. Aerosol Art Archives, Lund.

Kimvall, Jakob. (2007) *Skadegörelse, klotter, nedskräpning förbjude! Graffitiborttagning som ikonoklasm*. C-uppsats. Konstvetenskap. Södertörns högskola.

Lantz, Maria (2006). *Platser som inte fanns tidigare*. I Akay & Peter. *Urban Recreation*. Dokument Förlag, Årsta.

Paulsson, Emma. (2008). *Att planera för det oplanerade*. Uppsats inom individuell kurs på Lanslagsarkitektprogrammet. SLU. Alnarp

Wiklund, Lena (2009). *Rondellhundar- Från Linköping ut i världen med medias hjälp*. I Londos, Eva. *Rondellhundar och Shablonspindlar- Folkkonst i tiden*. Carlsson Bokförlag. Stockholm.

Internet

Andersen, Ivar. (2007). Stockholms graffiti kan k-märkas. *Fria Tidningen*.. [online] publicerad 2007-01-12. Tillgänglig: <http://www.fria.nu/artikel/8499> 2010-03-01

Kimvall, Jacob. (2007). Graffitimålaren som nationens hjälte. *Stockholms Fria Tidning*. [online] publicerad 2007-08-31. Tillgänglig: <http://www.stockholmsfria.nu/artikel/19812> 2010-03-01

Nationalencyklopedin Hemsida [online]

a. Sökord *Graffiti*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/graffiti> 2010-02-15

b. Sökord *Spraykonst*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/spraykonst> 2010-02-15

c. Sökord *Offentlig plats*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/offentlig-plats> 2010-02-15

Rysslands Röst. (2009). *Berlinmuren: Broderlig kyss, andra omgången*. [online] publicerad 2009-10-29. Tillgänglig: <http://swedish.ruvr.ru/2009/10/29/2137660.html> 2010-03-05

Stockholm stads Hemsida [online]

a. *Klotter*. Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/Fristaende-webbplatser/Fackforvaltningssajter/Trafikkontoret/Klotter/> 2010-02-23

b. *Lär dig om graffitikulturen*. Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/Fristaende-webbplatser/Fackforvaltningssajter/Trafikkontoret/Klotter/Graffitikulturen/> 2010-02-23

Svensson, Julia. (2010). Vägghval i Bombay. *Sydsvenska Dagbladet*. [online] publicerad: 2010-01-03. Tillgänglig: <http://sydsvenskan.se/resor/article617654/Vaggval-i-Bombay.html> 2010-03-10

Sveriges Radio. *20 år sedan Berlinmuren föll- idag står den över hela världen*. [online] Tillgänglig: <http://www.sr.se/sida/artikel.aspx?programid=3534&artikel=3042045> 2010-03-05

The Wall project Hemsida [online] tillgänglig: <http://thewallproject.com/faqs.html> 2010-02-12

Film

Guwallius, Kolbjörn (2008). *Rätten till staden*. Kooliproduktion.

Muntliga källor

Graffitimålare. Intervju. Malmö 2010-02-22

Persson, Lennart. Stadsbyggnadskontoret, Malmö kommun. Telefonintervju 2010-02-15

Sargenius, Lolita. Stadsbyggnadskontoret, Stockholms stad. Telefonintervju 2010-02-17

Sjögren, Malin. Bygglovschef, Lunds kommun. Mailintervju 2010-02-12

Bildförteckning

Framsida: Gràcia, Barcelona. Foto: Anna Magnusson 2009

Sid 7. Bild 1. Folkets park, Malmö. Foto: Anna Magnusson 2010

Sid 13. Bild 2. P-huset Anna. Malmö. Foto: Anna Magnusson 2010

Sid 14. Bild 3. Verona, Italien. Foto: Anna Magnusson 2008

Sid 17. Bild 4. Montjuic, Barcelona. Foto: Anna Magnusson 2009

Sid 22. Bild 5. Banksy målning, Israel. Foto: Flickr. Trois têtes. Tillgänglig: <http://www.flickr.com/photos/trois-tetes/31502495/> 2010-03-10

Sid 23. Bild 6. Graffiti i Gaza. Foto: Flickr. michaelramallah
Tillgänglig: <http://www.flickr.com/photos/michaelimage/503588270/in/set-72157600228699167/>
2010-03-10

Sid 25. Bild 7. Folkets park, Malmö. Foto: Anna Magnusson 2010

Sid 27. Bild 8. The wall project. Indien. Foto: Flickr. magiceye
Tillgänglig: <http://www.flickr.com/photos/magiceye/3830419276/in/photostream/> 2010-03-10

Sid 29. Bild 9. Folkets park, Malmö. Foto: Anna Magnusson 2010

Sid 31. Bild 10. Karl XII:s gata, Lund. Foto: Anna Magnusson 2010

Bilder från www.flickr.com är använda med tillstånd från upphovsmannen.